

„Der Kirchenaustritt. Rechtliches Problem und pastorale Herausforderung”, hrsg. von G. Bier, Herder Verlag, Freiburg–Basel–Wien 2013, ss. 286.

W 2013 r. prestiżowe Wydawnictwo „Herder” opublikowało interesującą pozycję zbiorową pod redakcją Georga Biera poświęconą problematyce wystąpienia z Kościoła w niemieckiej rzeczywistości. Strukturalnie książka składa się z dwóch segmentów, w pierwszym zawarto teksty obowiązujących świeckich i kościelnych aktów prawnych, w drugim natomiast znalazło się 15 ciekawych, dyskusyjnych artykułów napisanych przez niemieckich, szwajcarskich oraz austriackich autorów w których starano się ukazać z różnych perspektyw problematykę kluczową tego dzieła biorąc z jednej strony pod uwagę dokumenty Kościoła katolickiego w tej materii, z drugiej zaś ustawodawstwo krajów niemieckojęzycznych. Wspólnym zwornikiem wszystkich rozważań stało się odniesienie do kontrowersyjnego obowiązku płacenia podatku występującego zarówno w Niemczech, Szwajcarii, jak i w Austrii.

W pierwszym opracowaniu zatytułowanym „Die geschichtliche Entwicklung der Kirchenaustritts” René Löffler syntetycznie przedstawił ważniejsze akty prawne, które w istotny sposób wpłynęły na ukształtowanie się statusu Kościoła katolickiego w prawie niemieckim (pruskie Powszechne Prawo Krajowe z 1794 r., Patent religijny z 1847 r., pruska Ustawa z 14 kwietnia 1873 r., Konstytucja weimarska z 11 sierpnia 1919 r., rozstrzygnięcie Trybunału Konstytucyjnego z 8 grudnia 1977 r.). W jego opinii, genezy obowiązujących rozwiązań należy upatrywać w zróżnicowanym konfesyjnie charakterze państwa niemieckiego. Utrzymuje on, iż obecnie obowiązujące prawo opiera się na dwóch pryncypiach, jakimi są państwowo zagwarantowane prawo do wolności religijnej oraz zasada rozdziału Kościoła od państwa.

Kolejny artykuł został opublikowany pod prowokującym tytułem „Gehen oder bleiben? Kirchenaustritt als Process”. Jego autorzy Michael N. Ebertz, Monika Eberhard i Anna Lang na podstawie wyników badań socjologicznych przeprowadzonych przez Centrum Katolickich Badań Społecznych

(*Zentrum für kirchliche Sozialforschung*) wskazują, iż głównym podłożem licznych wystąpień z Kościołów w Niemczech jest kryzys demograficzny. Wyróżniając pięć typów osobowości, jakimi są: typ zaangażowany o chwiejnym sposobie myślenia (*die engagierte Umdenker*), typ wyalienowany (*den Herausgezogenen*), typ pozostający z dala od Kościoła (*Die Kirchenferner*), typ wolny (*Der Befreite*), typ rozczarowany (*Der Enttäuschte*) wykazali oni, iż z reguły decyzja o odejściu ze wspólnoty nie jest przypadkowym aktem, lecz pewnym procesem, który ostatecznie kończy się wystąpieniem z Kościoła.

Charakter teologiczny mają rozważania Elke Pohud de Mortagnes w artykule „*«Authomatisch nur mehr katholisch»*. Theologisch-systematische Erwägungen zur Frage des Kirchenaustritts”. W przełożeniu tym Autorka pyta: czy wystąpienie z Kościoła automatycznie skutkuje tym, iż osoba staje się niekatolikiem? Poszukując odpowiedzi na tę wątpliwość skoncentrowała ona przede wszystkim uwagę na skutkach przyjęcia sakramentu chrztu św. Rozważając ten problem podkreśliła, iż następstwa chrztu mają charakter dwuwymiarowy, wyrażający się we wszczępieniu w Chrystusa oraz w włączeniu do Kościoła Rzymsko Katolickiego. W związku z tym rozgraniczyła ona pomiędzy członkostwem kościelnym (*Kirchengliedschaft*) oraz przynależnością kościelną (*Kirchenzugehörigkeit*). W opinii Profesor Uniwersytetu we Freiburgu, wystąpienie z Kościoła nie skutkuje automatycznie pozbawieniem wiernego statusu katolika. Twierdzenie to znajduje umocowanie w tezie teologicznej, zgodnie z którą jednym ze skutków chrztu jest niezatarty charakter. Pohud de Mortagnes skłania się ku tezie, iż wprowadzenie w niemieckiej rzeczywistości zakazu przyjmowania innych sakramentów jest problematyczne. Uważa ona, iż sakramenty nie mogą być sprawowane za pieniądze, gdyż są one źródłem Bożej łaski.

W trzech kolejnych artykułach autorzy wyrazili odmienne poglądy w kwestii rozstrzygnięcia Federalnego Trybunału Administracyjnego z dnia 26 września 2012 r. w sprawie emerytowanego profesora prawa kanonicznego Hartmuta Zappa. W pierwszym opracowaniu „*Kirchenaustritt*”: *Worüber das Bundesverwaltungsgericht in Fall Zapp entscheidet hat (und worüber nicht)*”, autorstwa Martina Lähinga i Mareike Preisner stwierdzono, iż sąd niemiecki podejmując decyzję oparł się nie na modelu monistycznym, lecz na modelu dualistycznym. Według prawników, przynależność do wspólnoty religijnej nie musi koniecznie oznaczać jednoczesnej przynależności do Stowarzyszenia Prawa Publicznego. Diametralnie odmienny pogląd w tej materii wyraził Stefan Muckel w artykule „*Kein bloßer Körperschafts Austritt*” twierdząc, iż nie jest możliwe członkostwo w Stowarzyszeniu Publicznym

bez członkostwa we wspólnocie religijnej. Z kolei Michael Himmlesbach w przedłożeniu „Der Urteil des Bundesverwaltungsgericht vom 26.09.2012 aus der Sicht des Erzbistums Freiburg” uważa, iż obowiązujący wiernych w Niemczech podatek kościelny jest właściwą formą subsydowania Kościoła.

Zasadniczym przedmiotem zainteresowania w trzech następujących opracowaniach stały się regulacje zawarte w opublikowanym w dniu 17 sierpnia 2012 r. kontrowersyjnym Dekrecie Ogólnym Konferencji Episkopatu Niemiec dotyczącym wystąpienia z Kościoła. Stephan Haering w artykule „Die Gemeinschaft mit der Kirche allzeit wahren. Zum Gesetz der Deutschen Bischofskonferenz über die Folgen des Kirchenaustritts vor der staatliche Böherde” podkreślił, iż dokument ten jest prawem specjalnym, które uzyskało rekognicję Stolicy Apostolskiej. Według Haeringa, wprowadzenie tego aktu prawnego o charakterze karnym generuje pewne problemy prawne. Po pierwsze, prawodawca kościelny w takim przypadku nie przewiduje możliwości dyspensowania (kan. 87 § 1 KPK); po drugie, zawarte w nim ustalenia obowiązują wyłącznie katolików, którzy posiadają kanoniczne zamieszkanie na terytorium niemieckiej Konferencji Episkopatu (kan. 12 § 3, 13 § 1 KPK). Negatywnie do dokumentu niemieckiej Konferencji Episkopatu odniósł się Georg Bier w artykule „Wer nich zahlt, der glaubt auch nicht”. Zastanawiając się nad racjami wprowadzenia występujących w dokumencie rozwiązań sprzecznych z zapisami „Pisma Okólnego” Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych z 2006 r. niemiecki kanonista sformułował kontrowersyjne twierdzenie, iż głównym powodem takich ustaleń stały się pieniądze potrzebne Kościołowi. Uzasadniając je pokreślił, iż liczne wystąpienia z Kościoła dla samego Kościoła niemieckiego wiążą się z dużym finansowym ryzykiem. Jeszcze dalej w krytyce posunął się Norbert Lüdecke w artykule „Dienst oder Bären dienst?”. Wprowadzając w dyskurs podkreślił on z całym naciskiem, iż biskupi sprawujący władzę są zobowiązani do okazywania posłuszeństwa papieżowi. Twierdzi on, iż ustalenia niemieckiego Dekretu ogólnego stoją w kolizji z prawem powszechnym. Uzyskaną rekognicję Stolicy Apostolskiej uznał on za ogromny sukces niemieckiej dyplomacji kościelnej. Uważa on, iż „ratio legis” tych zapisów należy upatrywać w założeniu uwydatnionym przez Josepha Listla o realnej idyntityczności/nierozdzielności zachodzącej pomiędzy Kościołem katolickim w Niemczech, a funkcjonującą w prawie świeckim instytucją Kościoła katolickiego pojmowaną jako korporacja prawa publicznego.

Dwa kolejne opracowania zostały poświęcone sytuacji istniejącej w Szwajcarii oraz w Austrii. Martin Grichting w artykule „Die Bewertung

des «Kirchenaustritts» in Bistum Chur und der Umgang mit «Austreteden» zaprezentował specyficzne rozwiązania przyjęte w szwajcarskiej diecezji Chur. Omawiając ten problem we wstępie zwrócił on uwagę, iż w szwajcarskiej rzeczywistości w porównaniu do Niemiec sytuacja jest łatwiejsza, ponieważ w prawie świeckim istnieją instytucje, które umożliwiają uchylenie zobowiązania do płacenia podatku.

Przedmiotem szczególnej uwagi Autora stał się dokument od 2005 r. obowiązujący w diecezji Chur „Umgang mit «Austritten. Patoral des Widerintritts”, wydany przez bp Amédé Graba (1998-2007). Ukazując jego specyfikę w pierwszym rządzie uwydatnił on zasadę generalną, zgodnie z którą oświadczenie wyrażone przed państwowym autorytetem niekatolickim nie musi koniecznie oznaczać zerwania więzi z Kościołem. Nowatorski charakter w uwarunkowaniach szwajcarskich ma też obowiązujący formularz w którym zawarto pytanie o motywy wystąpienia z Kościoła. W myśl przyjętych ustaleń, do ordynariusza należy ocena waloru zamierzonej przez wiernych decyzji. Oprócz tego, autor dokumentu opowiedział się za zróżnicowanym podejściem do wiernych występujących. Sugeruje on, iż w ocenie zaistniałego stanu faktycznego zawsze należy mieć przed oczyma fakt możliwości przystąpienia do Kościoła. Ponadto, w tym akcie prawnym nie wykluczono możliwości przyjmowania sakramentów przez osoby, które odeszły; przyzwolono także na uczestnictwo ich dzieci w katechizacji. Według Grichtinga, specyfika modelu przyjętego w Chur polega m.in. na tym, że nie wykluczono w nim przyjęcia ewentualności subsydowania Kościoła w innych formach.

Rozwiązania funkcjonujące w Austrii przedstawił Gerald Gruber w artykule „Zugehörigkeit zur Katholischen Kirche”. Zwrócił on uwagę, iż zgodnie z prawem austriackim osobie, która wystąpiła z Kościoła przysługuje status bezwyznaniowca. Zdaniem Autora, w obowiązujących dokumentach Austriackiej Konferencji Episkopatu w pierwszym rządzie położono akcent na działania pastoralne; na drugim planie natomiast pojawia się w nich wymiar karny.

Istniejący w Kościołach protestanckich tryb postępowania ukazał Jörg Winter w opracowaniu „Der Kirchenaustritt in evangelischen Kirchenrecht”. W niemieckich protestanckich wspólnotach obowiązuje wydana w dniu 10 listopada 1976 r. ustawa o przynależności do Kościoła Ewangelickiego w Niemczech (*Kirchengesetz über die Kirchenmitgliedschaft der Evangelische Kirche in Deutschland*). Odnosząc się do ustaleń funkcjonujących w niemieckim prawie świeckim Autor podkreślił, że podejście Kościoła

Ewangelickiego do występujących ze wspólnoty nie jest pozytywistycznie sztywne. Takich osób bowiem nie ekskomunikuje się ze wspólnoty.

Trzy końcowe artykuły zostały poświęcone problemom pastoralnym. Reiner Bucher w opracowaniu „Die notwendige Umkehr” krytycznie odniósł się do ustaleń prawnych. Wychodząc z tezy, iż „wspólnota podatkowa skończyła się, wspólnota zbawcza natomiast pozostała” stoi on na stanowisku, iż liczne wystąpienia z Kościoła są poważnym pastoralnym wyzwaniem. Podobny pogląd wyraził Andreas Wollbold w przedłożeniu „Kirchenaustritt-ein Bündel von Problem und keine Lösung”. Zdaniem natomiast Stephanie Klein w przedłożeniu „Kirchenaustritt-eine pastoral theologische Perspektive” w kościelnych dokumentach niemieckich, austriackich i szwajcarskich w ogóle nie bierze się pod uwagę aspektu pastoralnego. Dlatego też postuluje ona położenie większego nacisku na pastoralny dialog i apostołat, którego w jej przekonaniu, brak jest obecnie w urzędowym Kościele niemieckim.

Prezentowaną pozycję uznaję za bardzo interesującą. Prowadzona przez autorów artykułów debata na gruncie niemieckim ukazuje wyraźnie, iż figura wystąpienia z Kościoła formalnym aktem nie jest jednoznacznie rozumiana. Zdaniem większości autorów podejście z aspektu pozytywistycznego w tym wypadku nie wystarcza, Kościół bowiem nie jest jedynie wspólnotą naturalną, ale także wspólnotą o charakterze nadprzyrodzonym.

ks. Ginter Dzierżon

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

Simona Paolini, L'approvazione del diritto proprio per gli istituti di vita consacrata, ex can. 587, Marcianum Press, Venezia 2014, pp. 475.

Instytucja aprobaty prawa własnego instytutów życia konsekrowanego przez odpowiednią władzę kościelną, o której wspomina się w kanonie 587 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku, nie wydaje się – przy pierwszym spojrzeniu – zbyt ważną czy aż tak aferującą, aby zająć się nią w ramach dysertacji doktor-skiej, jak to uczyniła siostra Simona Paolini. Wprost przeciwnie, instytucja ta jawi się jako marginalna i bardzo odległa od prawa życia konsekrowanego przez profesję rad ewangelicznych oraz wielkiej teologii duchowości, i nie można